

بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با هویت دینی دانش آموزان

مجید نظمی آرانی^۱، شهره انصاری^۲

نویسنده مسئول:

مجید نظمی آرانی

چکیده:

هدف: تحقیق به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با هویت دینی دانش آموزان می پردازد. سوال اصلی تحقیق این است که سرمایه اجتماعی چه تاثیری بر هویت دینی دانش آموزان می گذارد.

روش: روش تحقیق توصیفی و جامعه آماری دانش آموزان دبیرستانی شهر آران و بیدگل است. حجم نمونه ۳۸۴ نفر تعیین گردید. در تحلیل داده ها از نرم افزار SPSS و آزمون های پارامتری و ناپارامتری و تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده شد.

نتایج: نتایج نشان داد بین سرمایه اجتماعی و بعد اعتقادی هویت دینی رابطه معنی داری وجود دارد. بین سرمایه اجتماعی و احساس هویت دینی و بعد مناسکی هویت دینی روابط معنی دار مشاهده شد. بر اساس جدول تحلیل رگرسیون چند متغیره بعد اعتقادی ضریب رگرسیونی ۰/۳۶۶، بعد پیامدی با ضریب رگرسیونی ۰/۲۱۰، بعد احساسی با ضریب رگرسیونی ۰/۲۸۳، بعد پیامدی با ضریب رگرسیونی ۰/۴۸۳ بیشترین تاثیر را بر میزان سرمایه اجتماعی دانش آموزان داشته و توانسته اند میزان تغییرات سطوح مختلف سرمایه اجتماعی را تبیین نمایند. تعهد دینی در انسجام بخشی و بهره گیری از ظرفیت های موجود به عنوان یک گنجینه سرمایه اجتماعی موضوعی است که سیاست گذاری مبتنی بر پژوهش های علمی و کاربردی را طلب می کند. افراد دیندار تعامل بیشتری دارند و این خود باعث بهبود اعتماد و مشارکت گروهی و افزایش سطح سرمایه اجتماعی در جامعه می گردد.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، هویت دینی، مدرسه، دانش آموزان، آران و بیدگل

بیان مسأله

هویت اجتماعی؛ تعریفی است که فرد بر مبنای عضویت در گروه های اجتماعی از خویش شدن دارد و میزان تعلق و تعهد نسبت به آن، یعنی تعلق به "مای" جمعی و شکل گیری هویت است (Woodward, 2000). شکل گیری هویت، فرآیندی است که در طول زندگی ادامه دارد؛ اما به سبب زاینده گی، خلاقیت و نیاز به استقلال در دوره نوجوانی و جوانی، تکوین آن در این دوره از اهمیت ویژه ای برخوردار است. در دوران معاصر، بحران هویت یکی از نتایج تغییرات وسیعی است که در ساختارهای جوامع پدید آمده است. در واقع گسیختگی فرهنگی بین نسل های متفاوت، نشان دهنده شکاف واقعی فرهنگی و بحران انتقال بین نسلی است که تا قلب هویت های فرهنگی و اجتماعی و روابط با جهان سوخ کرده است (Down, 2006).

در صورتی که نهادهای اجتماعی دچار بحران یا مشکل شده باشند این امر درباره نهادهای دینی مسئله سازتر است. چرا که هویت دینی نقش تعیین کننده ای در هویت یابی افراد ایفا می کند. بنابراین هویت دینی به عنوان هویت اجتماعی همواره در پژوهش ها و نظریه های فرهنگی اجتماعی مورد توجه بوده است. هویت دینی نقش پررنگی در زندگیا اجتماعی دارد. هویت از مهم ترین عناصر ایجادکننده همگنی و همبستگی اجتماعی در سطح جوامع است که طی فرآیندی با ایجاد تعلق خاطر به دین، مذهب و جامعه مسلمانان، در ایجاد و شکل گیری هویت جمعی نقش بسیار مهم دارد. بعلاوه عملیات تشابه سازی و تمایز بخشی را انجام می دهد. دین اسلام ضمن ایجاد تشابه دینی در بین مسلمانان، آن ها را از سایر ادیان جدا می سازد.

بنا به دلایل متعدد تاریخی، مذهب، تدین و معنویت بخشی ذاتی از هویت ایرانیان محسوب می گردد؛ یعنی نهاد دین در فرهنگ ایرانی جایگاه ویژه ای دارد (حاجیان، ۱۳۸۸ ص ۲۶۶). بررسی هویت دینی نوجوانان، وضعیت این هویت و بررسی عوامل مؤثر بر آن، حائز اهمیت فراوان است. یافته های پژوهش عزتی (۱۳۸۹)؛ وضعیت هویت دینی، در بین ۶۷ درصد جوانان، ضعیف و متوسط بوده است. در تحقیق تقی زاده (۱۳۸۸)؛ هویت دینی ۴۰ درصد از پاسخگویان، متوسط ارزیابی شده است. وضعیت ابعاد هویت دینی در پژوهش نعمت الهی، ۲۰ درصد ضعیف، بیانگر این مسئله است که تعهدی هویت دینی، تعلق و تعهد هویتی پایین در بین نوجوانان مورد بررسی است. بنابراین بعد اجتماعی هویت دینی که بیانگر تعهد به اجتماع دینی است ضعیف می باشد و در مجموع هویت دینی پاسخ گویان تا حدودی بالاتر از سطح متوسط ارزیابی می شود.

در قرآن مجید به حالت درونی انسان در هنگام مشکلات و تاکید بر نام خداوند به مثابه قویترین آرامش قلب در آیه «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» اشاره شده و به دعا در پیشگاه خدا تاکید می کند. جیمز عقیده دارد، انسان احساس می کند که در وجود او یک نقص بزرگی است که موجب نا آرامی ها و مشکلات است. هرگاه با قدرتی مافوق خود ارتباط برقرار کنیم، می توان خود را از نا آرامی ها و ناراحتی ها نجات دهیم (نوابخش و پوریوسفی، ۱۳۸۵). دین و آموزه های آن می تواند با ایجاد باورها و ارزش های مشترک میان پیروان خود، موجبات شکل گیری، استحکام سرمایه اجتماعی را فراهم آورد. دین بخش بزرگی از فرهنگ انسانی را تشکیل می دهد و می تواند با تقویت باورها و ارزش های مشترک و فراخوانی آنها به انجام مناسک و اعمال مذهبی مشترک آنان را به دور یکدیگر جمع کرده و از این طریق موجبات استحکام و دوام اجتماعی را فراهم کند (فوکویاما، ۱۹۹۵).

دین می تواند با ایجاد شبکه های روابط اجتماعی بین پیروان خود مبنایی برای تولید و قوام سرمایه اجتماعی شود و تغییر در کیفیت آن به تغییر در سطح برخورداری از سرمایه اجتماعی منجر میشود. با توجه به تأثیری که هویت دینی می تواند بر چگونگی روابط و سرمایه اجتماعی بگذارد ضرورت تبیین دقیق و علمی تأثیر شاخص های هویت دینی بر سرمایه اجتماعی و نشان دادن چگونگی این تأثیر و بررسی جهت و شدت آن روشن می گردد.

با توجه به اینکه؛ هویت دینی و سرمایه اجتماعی در منطقه آران و بیدگل مانند اغلب شهرهای ایران ضعیف است. بر این اساس تحقیق حاضر به بررسی رابطه هویت دینی و سرمایه اجتماعی می پردازد. با عنایت به مطالب طرح شده سؤال اصلی پژوهش؛ پاسخگویی به این سوال است که: چه رابطه ای بین هویت دینی و سرمایه اجتماعی وجود دارد. این رابطه چه تأثیری بر هویت دینی جوانان (دانش آموزان شهر آران و بیدگل) می گذارد.

ادبیات نظری و پیشینه تحقیق

کلمن (۱۳۷۷)؛ یکی از عوامل تأثیر گذار بر سرمایه اجتماعی را مذهب می‌داند. او معتقد است، ایدئولوژی مذهبی با تحمیل این خواست به فرد که به سود چیزی یا کسی غیر از خودش عمل کند، سرمایه اجتماعی را به وجود می‌آورد. در واقع دین می‌تواند فروبستگی شبکه‌های اجتماعی روابط را تقویت کند به طوری که روابط اجتماعی را افزایش داده و باعث افزایش سرمایه اجتماعی شود. پاتنام (۱۳۸۴)، معتقد است که کلیساها از طریق متحد ساختن مردم، دارای ارزش و نگرش‌های متفاوت، تقویت روحیه بر دباری و رابطه متقابل در ایجاد سرمایه اجتماعی ایفای نقش می‌کنند. کلیسای سیاهان منبع قدرتمند و منحصر به فرد مشارکت سیاسی و عرصه یادگیری مسائل عمومی و کسب مهارت‌های سیاسی و اجتماعی است. کلیسای سیاه پوستان سخاوتمندترین خزانه سرمایه اجتماعی است (پاتنام، ۱۳۸۴). به نظر وی اجتماعات مذهبی و مؤسسات مذهبی، آموزش‌های مهمی را در مهارت‌های شهری، هنجارها، گرایش‌های اجتماعی، فراهم می‌آورد (Putnam, 2002). فوکویاما (۲۰۰۰)؛ در تقسیم بندی منابع سرمایه اجتماعی آن را به دو دسته بیرونی و درونی تقسیم کرده است و یکی از منابع بیرونی را دین می‌داند. او معتقد است دین یکی از سرچشمه‌های سرمایه اجتماعی است. ادیان با ترویج اندیشه‌هایی نظیر مشارکت، صداقت، اعتماد، ایثار، موجب افزایش سرمایه اجتماعی می‌شوند. اما تنها ادیانی می‌توانند موفق شوند که علاوه بر ایجاد اعتماد داخلی، زمینه برقراری روابط مؤثر را با دیگر گروه‌های مذهبی متفاوت ایجاد کنند (Fukuyama, 1999).

آسلینر معتقد است، ارزشها و اعتقادات دینی با گسترش حس مشترک بین طرفداران خود موجب همکاری و مشارکت اجتماعی بین دینداران خواهد شد. میلوفسکی خلق تارهای همبستگی را نتیجه سازمان‌های مذهبی می‌داند. او معتقد است شبکه‌های اجتماعی مذهبی بر سرمایه اجتماعی و مشارکت داوطلبانه تأثیر می‌گذارند. ورم بر این اعتقاد است که دینداری به دو طریق بر سرمایه اجتماعی تأثیر دارد: اول آنکه افراد دیندار حساسیت بیشتری نسبت به امور اجتماعی و کمک کردن به دیگران دارند. ثانیاً سازمان‌های مذهبی گروه‌هایی‌های تشکیل می‌دهند و به وسیله آن فعالیت‌های خیریه و مذهبی انجام می‌شود که تأثیر مثبت بر سرمایه اجتماعی دارند (Worms, 2004). افه و فوش نیز در این رابطه معتقدند در حین اجرای مناسک اجتماعی شبکه روابط اجتماعی گسترش می‌یابد و از آنجایی که افراد دیندارتر همکاری و همیاری بیشتری را با یکدیگر دارند، بنابراین این روابط باعث ایجاد و افزایش سرمایه اجتماعی خواهد شد (Offe and Fuchs, 2002).

پریس و آکسین (۱۹۹۸)؛ معتقدند سازمان‌های مذهبی با تشویق افراد به داشتن روابط خوب و توأم با اعتماد با اعضاء خانواده و دیگر اعضای جامعه و بر شمردن مزایای اینگونه روابط آن را امری قابل تحسین می‌دانند. حضور در مناسک مذهبی کنش متقابل افراد را بیشتر می‌کند و باعث شکل‌گیری روابط پایدار و مثبت بین آنها می‌شود. در واقع مذهب این پتانسیل را دارد تا با ایجاد فروبستگی روابط اجتماعی افراد جامعه دوستان، نزدیکان، اعضای خانواده و بالاخره همه افراد جامعه را در یک گروه همانند گرد آورد و باعث اتحاد و همبستگی بین آنها شود.

دین از طریق ایجاد شبکه‌های اجتماعی و خانوادگی و تشویق ارتباط با سایر هموعان وظیفه‌شناسی، احترام نسبت به دیگران، صداقت و اعمال هنجارهای همبستگی می‌تواند منبع مهمی در جهت خلق سرمایه اجتماعی و حفظ آن باشد (Candland, 2001). از آنجا که تشکیلات دینی به حمایت‌های فعالانه مالی و عاطفی از دینداران می‌پردازند و شبکه‌های اجتماعی را خلق می‌کند، بدین وسیله تأثیر مثبتی بر افزایش سرمایه اجتماعی بین پیروان خود خواهند داشت. (Vonnegut and updike and wakefield, 1996). افراد دیندار به دلیل آگاه شدن از مسائل اجتماعی حین اجرای مراسم مذهبی و تشویق آموزه‌های مذهبی، حساسیت بیشتری نسبت به امور اجتماعی دارند. از سوی دیگر ادیان با ترویج ارزش‌هایی نظیر صداقت، اعتماد، ایثار، وظیفه‌شناسی، توجه به منافع دیگران و تشویق به داشتن ویژگی‌های اخلاقی چون تساهل و مدارا، مردم دارای ارزش‌ها و نگرش‌های متفاوت را با یکدیگر متحد می‌سازند حضور در مناسک مذهبی نیز شبکه‌های روابط اجتماعی را خلق می‌کند و با ایجاد فروبستگی روابط اجتماعی افراد جامعه، دوستان، نزدیکان، و اعضای خانواده و افراد جامعه را در یک گروه همانند گرد می‌آورد.

جدول شماره (۱): خلاصه نظریات مرتبط با دینداری و سرمایه اجتماعی

صاحب نظر	تعاریف و شاخص های تاکید شده
(Putnam, 2002).	به نظر وی اجتماعات مذهبی و مؤسسات مذهبی، آموزش های مهمی را در مهارت های شهری، هنجارها، گرایش های اجتماعی، فراهم می آورد.
(Fukuyama, 1999).	منابع سرمایه اجتماعی: منابع درونی: صداقت، ایثار، گذشت و... منابع بیرونی (مشارکت، اعتماد، دین، جامعه). تنها ادیانی می توانند موفق شوند که علاوه بر ایجاد اعتماد داخلی، زمینه برقراری روابط مؤثر را با دیگر گروه های مذهبی متفاوت ایجاد کنند.
(Candland, 2001)	ایجاد شبکه های اجتماعی، خانوادگی و تشویق ارتباط با سایر هموعان، وظیفه شناسی، احترام نسبت به دیگران، صداقت و اعمال هنجارهای همبستگی.
(Offe and Fuchs, 2002).	اجرای مناسک اجتماعی، شبکه روابط اجتماعی، همکاری و همیاری، روابط باعث ایجاد و افزایش سرمایه اجتماعی.
(Worms, 2004).	گسترش حس مشترک، مشارکت اجتماعی بین دینداران، تارهای همبستگی، حساسیت به امور اجتماعی و کمک کردن به دیگران، فعالیتهای خیریه و مذهبی.
کلمن ۱۳۷۷	دین می تواند فروبستگی شبکه های اجتماعی روابط را تقویت کند به طوری که روابط اجتماعی را افزایش داده و باعث افزایش سرمایه اجتماعی شود.
پاتنام ۱۳۸۴	کلیساهای از طریق متحد ساختن مردم، دارای ارزش و نگرش های متفاوت، تقویت روحیه بردباری و رابطه متقابل در ایجاد سرمایه اجتماعی ایفای نقش می کنند.

در رابطه با ارتباط دینداری و سرمایه اجتماعی تحقیقاتی در داخل و خارج از کشور انجام شده است که در جدول شماره ۲ به برخی از آنها و نتایجی که پژوهشگران به آنها دست یافته اند اشاره شده است.

جدول شماره (۲): خلاصه پیشینه پژوهش در سرمایه اجتماعی و هویت دینی

پژوهشگر	خلاصه نتایج
جهانگیری و معینی (۱۳۸۹)	بین متغیرهای محل تولد، محل سکونت، اعتماد اجتماعی، مشارکت، تعاملات اجتماعی و جهت گیری مذهبی و هویت ملی رابطه معناداری وجود دارد. اما رابطه بین متغیرهای سن، جنس، وضعیت تأهل، تحصیلات والدین، درآمد خانواده، وضعیت طبقاتی و عزت نفس و هویت ملی معنادار نبود.
سفیری، کمالی و مصلح (۱۳۹۳)	بین سرمایه اجتماعی خانواده و مشارکت دینی با هویت دینی نوجوانان رابطه وجود دارد. تأثیر سرمایه اجتماعی درونی خانواده و مشارکت دینی نوجوان معنادار بوده و متغیر مشارکت دینی نوجوان، مهم ترین عامل تبیین کننده هویت دینی نوجوان است.
کروز، ۲۰۰۹	به بررسی شاخص های سرمایه اجتماعی و انسانی می پردازد و در انتها به این نتیجه می رسد که بهترین چیز برای تعریف و تبیین متغیر مشارکت دینی، مفهوم سرمایه اجتماعی است.
آخوندی (۱۳۸۷)	مهم ترین عامل مؤثر بر هویت دینی را شرکت در مراسم و مناسک دینی (خانواده و فرد) و همچنین میزان فعالیت در گروه های مذهبی عنوان می کند
لایتون و همکاران (۲۰۱۱)	شرکت در مناسک و مراسم مذهبی و ارتباط با نهادها و اعضای جامعه دینی، نقش زیادی در تقویت تعهد نوجوانان نسبت به اجتماع دینی شان دارد
چیت ساز قمی (۱۳۸۵)	عوامل شناخته شده پژوهش ها را میزان شرکت در مناسک دینی، فعالیت گروه ها و تشکلهای مذهبی می داند.

فرضیه های تحقیق

فرضیه ۱: اعتقاد به باورهای دینی با تقویت سرمایه اجتماعی رابطه دارد.

فرضیه ۲: گرایش به رفتارهای مبتنی بر اصول دین (بعد پیامدی دینداری) با سرمایه اجتماعی رابطه دارد.

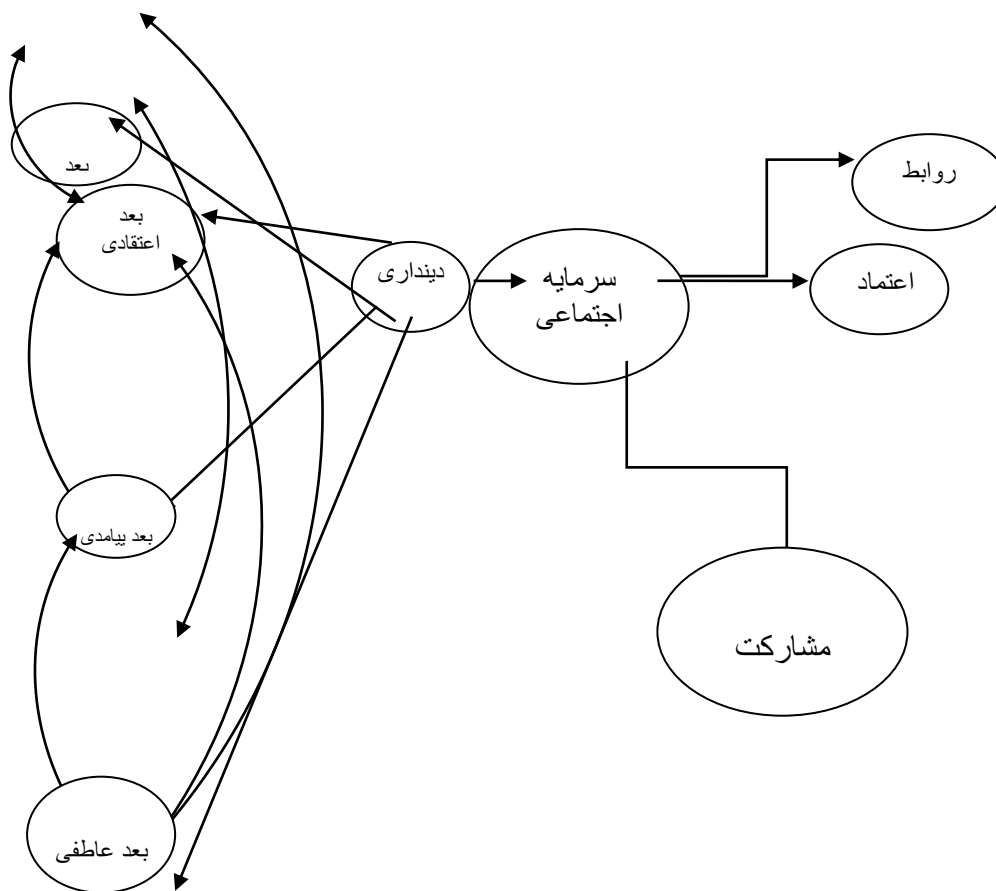
فرضیه ۳: احساسات و عواطف دینی (بعد عاطفی دینداری) با سرمایه اجتماعی رابطه دارد.

فرضیه ۴: میزان انجام مناسک دینی (بعد مناسکی دینداری) با سرمایه اجتماعی رابطه دارد.

روش شناسی تحقیق

روش تحقیق پیمایشی و توصیفی است. حجم نمونه تعداد ۱۲۰ نفر از دانش آموزان مقطع دوم دبیرستان شهر آران و بیدگل که از طریق نمونه گیری سیستماتیک انتخاب و بررسی شده اند. در مطالعه میدانی، پرسشنامه تهیه شده بر اساس چارچوب نظری تحقیق و طی مرحله مطالعه تکمیل شده است. برای سنجش سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر وابسته در این تحقیق از سه معرف شعاع اعتماد، شبکه روابط و مشارکت استفاده شده است. برای سنجش متغیر هویت دینی از چهار بعد احساسی، بعد اعتقادی، بعد مناسکی و بعد پیامدی مورد سنجش قرار گرفته است.

شکل شماره (۱) متغیرهای مورد بررسی در قالب یک مدل مفهومی

جامعه آماری این تحقیق شامل همه دانش آموزان پسر و دختر دبیرستانی می باشد که در شهر آران و بیدگل مشغول به تحصیل هستند. برای تعیین حجم نمونه (نمونه آماری) از فرمول کوکران استفاده کرده که با این روش حجم نمونه ۳۸۴ نفر تعیین شد. همانگونه که در جدول (۴) می بینیم ضریب روایی همه معرفها بالای ۰/۶ است لذا با توجه به همین میزان روایی به دست آمده، همه این معرفها قابلیت اجرایی پیدا کردند و توانستیم همه پرسشنامه ها را در بین اعضای حجم نمونه به مرحله اجرا در آوریم.

جدول شماره (۳): روایی ابعاد تحقیق

معرفها	(ضریب روایی) آلفای کرونباخ
بعد اعتماد	۰/۷۱
بعد روابط	۰/۷۱
بعد مشارکت	۰/۷۳
بعد احساسی	۰/۷۰
بعد اعتقادی	۰/۷۰
بعد مناسکی	۰/۶۹
بعد پیامدی	۰/۷۳

برای تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS چون آزمون‌های پارامتری و ناپارامتری و نیز تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده می‌شود. توصیف متغیرهای زمینه‌ای بر اساس جدول شماره (۵) از نمونه ۳۸۴ نفری حاضر در پژوهش، تعداد ۱۷۳ نفر از پاسخگویان پسر و ۱۸۷ نفر از دانش آموزان دختر هستند.

جدول شماره (۴): توزیع فراوانی و درصدی متغیرهای زمینه‌ای

درصد	فراوانی	گویه	
۴۵	۱۷۳	مرد	جنسیت
		زن	
		بدون پاسخ	
۲۰/۶	۷۸	۱۵	سن
		۱۶	
		۱۷	
		۱۸	
۹۵/۵	۳۶۷	ایرانی	ملیت
		افغانی	
۲۲/۶	۸۷	دولتی	شغل پدر
		آزاد	
		بازنشسته	
۹۱/۱	۳۵۰	۱۰	دوره
		۱۱	
		۱۲	

بیش از ۶۴ درصد پاسخگویان ۱۶ ساله می‌باشند. ۹۵/۵ درصد دانش آموزان ملیت ایرانی دارند و ۴/۵ درصد افغانی هستند. بیش از ۶۹ درصد پدر دانش آموزان شغل آزاد دارند. بیش از ۹۰ درصد دانش آموزانی که پرسشنامه را تکمیل کرده اند در کلاس دهم تحصیل می‌کنند.

جدول شماره (۵): ابعاد متغیر سرمایه اجتماعی و گویه‌های آن

ابعاد	گویه‌ها
اعتماد	معمولاً به تعهد یا قول شفاهی دوستانم اعتماد دارم.
	فکر می‌کنم در شهر ما هر کس به دنبال کار خودش است.
	می‌توان به عملکرد مأموران نیروی انتظامی در جامعه اطمینان داشت.
	در مواقع سختی می‌توان روی کمک همسایگان حساب کرد.
	احتمال می‌دهم در مکان‌های عمومی مانند پارک و پیاده‌روها و... کیف پولم را بدزدند.
	حاضرم به همکلاسی‌های پول قرض دهم.
	می‌توانم به عملکرد پزشکان در شهرم اطمینان داشته باشم.
	اگر نیمه‌های شب در خیابان‌های شهر در حال قدم زدن باشم احساس امنیت می‌کنم.
	اگر برای انجام کاری به اداره‌ای مراجعه کنم، کارم را به موقع انجام می‌دهند.
شبکه روابط	همیشه کسی هست که بتواند اعضای خانواده‌ام را هنگام اختلافات راهنمایی کند
	همیشه کسی هست که بتواند در موقع حل مسائل از راه قانونی من را راهنمایی کند.
	به چه میزان در طی یک هفته گذشته با یکی از خویشان نزدیک خود رف و آمد داشته‌اید؟
	به چه میزان در طی هفته گذشته با یکی از همکلاسی‌های خود رفت و آمد بیرون مدرسه داشته‌اید؟
مشارکت	به چه میزان در هر ماه به پارک می‌روید؟
	به چه میزان با خانواده به گردش می‌روید؟
	به چه میزان علاقه دارید در بسیج فعالیت کنید؟
	به چه میزان علاقه‌مندید در انتخابات شورای دانش‌آموزی نامزد شوید؟
	به چه میزان در گروه‌های مذهبی (هیأت مذهبی، جلسات قرآن و...) شرکت می‌کنید؟
	به چه میزان در مراسم‌های عروسی و ترحیم‌ها شرکت می‌کنید؟

منبع: پژوهش نگارندگان

جدول شماره (۶): ابعاد متغیر هویت دینی و گویه های آن

ابعاد	گویه ها
بعد حسّی	همواره احساس می کنم در پناه خدا هستم.
	همیشه خدا را در کنار خود احساس می کنم.
	در اماکن مذهبی یا امامزاده ها احساس آرامش عمیقی دارم.
	با ذکر و یاد خدا می توان تا حدی خود را از حوادث ایمن ساخت.
	بدون اعتقادات دینی، احساس پوچی و بی هدفی می کنم.
	خدایی هست که ناظر بر اعمال و رفتار ماست.
بعد اعتقادی	هر کس نتیجه اعمال و رفتار خود را در آخرت می بیند.
	تمامی آنچه در قرآن آمده است را باید حقایق مسلم دانست.
	اسلام، آخرین و کامل ترین دین الهی است.
	بهشت و جهنم واقعیت دارد.
بعد مناسکی	هر چند وقت یکبار در مراسمی مثل دعای توسل و کمیل و... شرکت می کنم.
	من در اعیاد مذهبی و عزاداری که در مسجد برگزار می شود شرکت می کنم.
	من در ایام ماه مبارک رمضان (چنانچه مریض یا در مسافرت نباشم) روزه می گیرم.
	توکل به خدا را رمز موفقیت در زندگی می دانم.
	دعا و توسل در شفای بیماران تأثیری ندارد.
بعد پیامدی	کسی که اعتقادات مذهبی محکمی دارد دست به اعمال ناپسند نمی زند.
	من در کارهای روزمره ام حلال و حرام شرعی را رعایت می کنم

بعد احساسی هویت دینی شامل چهار گویه می باشد. بیشترین میانگین گویه بعد احساسی هویت دینی مربوط به گویه "با ذکر و یاد خدا می توان تا حدی خود را از حوادث ایمن ساخت." می باشد (۴/۳۲) و کمترین میانگین گویه بعد احساسی هویت دینی مربوط به گویه "همیشه خدا را کنار خود احساس می کنم." (۴/۱) می باشد.

بعد اعتقادی هویت دینی شامل شش گویه می باشد. بیشترین میانگین گویه بعد اعتقادی هویت دینی مربوط به گویه "هر کس نتیجه اعمال و رفتار خود را در آخرت می بیند." (۴/۵)؛ و کمترین میانگین گویه بعد اعتقادی هویت دینی مربوط به گویه بدون اعتقادات دینی، "احساس پوچی و بی هدفی می کنم." (۳/۷۹) است.

بعد مناسکی هویت دینی شامل سه گویه می باشد. بیشترین میانگین گویه بعد مناسکی هویت دینی مربوط به گویه "من در ایام ماه مبارک رمضان (چنانچه مریض یا در مسافرت نباشم) روزه می گیرم." (۴/۲۵)؛ و کمترین میانگین گویه بعد مناسکی هویت دینی مربوط به گویه "هر چند وقت یکبار در مراسمی مثل دعای توسل و کمیل و... شرکت می کنم." (۳/۵) است.

بعد پیامدی هویت دینی شامل چهار گویه می باشد. بیشترین میانگین گویه بعد پیامدی هویت دینی مربوط به گویه "توکل به خدا را رمز موفقیت در زندگی می دانم." (۴/۳۲)؛ و کمترین میانگین گویه بعد پیامدی هویت دینی مربوط به گویه "دعا و توسل در شفای بیماران تأثیری ندارد." (۲/۱۵) است.

جدول شماره (۷): درصد و میانگین ابعاد متغیر دینداری

گویه	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
بعد احساسی	۱/۷	۲/۲	۱۳/۳	۳۸/۷	۴۴	۴/۲۱
بعد اعتقادی	۲/۹	۳/۱	۱۳/۳	۲۲/۴	۵۸/۲	۴/۳
بعد مناسکی	۵/۴	۶/۶	۲۲	۳۰/۸	۳۵/۲	۳/۸
بعد پیامدی	۱۳/۴	۹	۲۲/۵	۲۲/۵	۳۲/۶	۳/۵۱

بعد اعتماد از متغیر سرمایه اجتماعی شامل ۹ گویه می باشد. بیشترین میانگین گویه بعد اعتماد متغیر سرمایه اجتماعی مربوط به گویه "حاضر به هم کلاسی هایم پول قرض دهم." (۳/۸۲) می باشد و کمترین میانگین گویه بعد اعتماد متغیر سرمایه اجتماعی مربوط به گویه "اگر برای انجام کاری به اداره ای مراجعه کنم، کارم را به موقع انجام می دهند." (۲/۶۴) می باشد.

بعد روابط از متغیر سرمایه اجتماعی شامل چهار گویه می باشد. بیشترین میانگین گویه بعد روابط متغیر سرمایه اجتماعی مربوط به گویه "میزان رفت و آمد در طی یک هفته گذشته با یکی از خویشان نزدیک خود است." (۳/۵۲) و کمترین میانگین گویه بعد روابط متغیر سرمایه اجتماعی مربوط به گویه "میزان رفت و آمد بیرون مدرسه در طی هفته گذشته با یکی از همکلاسی های خود" (۲/۱۵) است.

بعد مشارکت از متغیر سرمایه اجتماعی شامل هفت گویه می باشد. بیشترین میانگین گویه بعد مشارکت متغیر سرمایه اجتماعی مربوط به گویه "به چه میزان در مراسم های عروسی و ترحیم ها شرکت می کنید؟" (۳/۴۲) و کمترین میانگین گویه بعد از مشارکت، متغیر سرمایه اجتماعی مربوط به گویه "به چه میزان علاقه مندید در انتخابات شورای دانش آموزی نامزد شوید؟" (۱/۹۵) می باشد.

جدول شماره (۸): درصد و میانگین ابعاد متغیر سرمایه اجتماعی

گویه	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
بعد اعتماد	۱۱	۱۲/۵	۳۶/۹	۲۷/۳	۱۲/۳	۳/۱۷
بعد روابط	۱۶	۹	۳۳/۲	۲۳/۴	۱۸/۴	۳/۱۸
بعد مشارکت	۲۴/۱	۱۵/۸	۳۴/۶	۱۲/۹	۱۲/۶	۲/۷

میانگین بعد اعتماد ۳/۱۷، بعد روابط ۳/۱۸ و بعد مشارکت ۲/۷ است.

آزمون فرضیه ها و تحلیل

پس از توصیف داده های تحقیق و بررسی توزیع نسبی متغیرها، چگونگی و نتایج مربوط به آزمون و تحلیل فرضیه های تحقیق ارائه می شود.

جدول شماره (۹): همبستگی پیرسون بین دو متغیر ابعاد هویت دینی و سرمایه اجتماعی

بعد اعتقادی	بعد مناسکی	بعد احساسی	بعد پیامدی	آزمون
161.	249**.	106.	-123.	ضریب پیرسون
000.	000.	000.	000.	معنی داری
384	384	384	384	تعداد

منبع: پژوهش نگارندگان

بر اساس آماره های جدول شماره ۹ میزان ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر برابر با ۰/۲۴۹ است. این میزان همبستگی در سطح اطمینان ۹۹ درصد، سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۱ درصد ($\text{sig}=0/000$)، همبستگی معناداری است. پس می توان گفت بین سرمایه اجتماعی و بعد مناسکی هویت دینی رابطه معنی داری به لحاظ آماری وجود دارد.

بر اساس آماره های جدول شماره ۹ میزان ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر برابر با ۰/۱۰۶ است. این میزان همبستگی در سطح اطمینان ۹۹ درصد، سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۱ درصد ($\text{sig}=0/000$)، همبستگی معناداری است. پس می توان گفت بین سرمایه اجتماعی و بعد احساسی هویت دینی رابطه معنی داری به لحاظ آماری وجود دارد.

بر اساس آماره های جدول شماره ۹ میزان ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر برابر با ۰/۱۲۳ است. این میزان همبستگی در سطح اطمینان ۹۹ درصد، سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۱ درصد ($\text{sig}=0/000$)، همبستگی معناداری است. پس می توان گفت بین سرمایه اجتماعی و بعد پیامدی هویت دینی رابطه معنی داری به لحاظ آماری وجود دارد.

بر اساس آماره‌های جدول شماره ۹، میزان ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر برابر با ۰/۱۶۱ است. این میزان همبستگی در سطح اطمینان ۹۹ درصد، سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۱ درصد ($\text{sig}=0/000$)، همبستگی معناداری است. پس می‌توان گفت بین سرمایه اجتماعی و بعد اعتقادی هویت دینی رابطه معنی داری به لحاظ آماری وجود دارد.

جدول شماره (۱۰): تبیین سرمایه اجتماعی بر اساس هویت دینی

معنی داری	t	Beta	B	معنی داری	مقدار F	ضریب تعیین	ضریب همبستگی	
.000		.250	7.387	.000	40.690	.026	.161	مقدار ثابت
.000	.161	.057	.366					اعتقادی
.000	4.161	.106	.283					عاطفی
.000	-4.847	-.123	-.210					پیامدی
.000	8.758	.249	.478					مناسکی

منبع: پژوهش نگارندگان

بر اساس داده های جدول فوق، ضریب همبستگی چندگانه ($R=0.161$) است و ضریب تعیین ($R. \text{Square} = 0.26$) است که نشان می‌دهد. ابعاد مختلف هویت دینی قادرند حدود ۲۶ درصد واریانس سرمایه اجتماعی را تبیین کنند. براساس نتایج تحلیل رگرسیون می‌توانیم بگوییم که:

- بین سرمایه اجتماعی و بعد اعتقادی هویت دینی رابطه معنی داری به لحاظ آماری وجود دارد.
- بین سرمایه اجتماعی و بعد پیامدی هویت دینی رابطه معنی داری به لحاظ آماری وجود دارد.
- بین سرمایه اجتماعی و بعد احساسی هویت دینی رابطه معنی داری به لحاظ آماری وجود دارد.
- بین سرمایه اجتماعی و بعد مناسکی هویت دینی رابطه معنی داری به لحاظ آماری وجود دارد.

بر اساس یافته‌های جدول تحلیل رگرسیون چند متغیره، بعد اعتقادی ضریب رگرسیونی ۰/۳۶۶، بعد پیامدی با ضریب رگرسیونی ۰/۲۱۰، بعد احساسی با ضریب رگرسیونی ۰/۲۸۳، بعد پیامدی با ضریب رگرسیونی ۰/۴۸۳ بیشترین تأثیر را بر میزان سرمایه اجتماعی دانش آموزان داشته و توانسته اند میزان تغییرات سطوح مختلف سرمایه اجتماعی را تبیین نمایند.

نتیجه گیری

شهر آران و بیدگل به عنوان مرکز شهرستان آران و بیدگل یکی از شهرهای سنتی و مذهبی حاشیه کویر مرکزی ایران است که از یک محیط اجتماعی متمایز و منحصر به فردی برخوردار می باشد. این شهر فاقد هرگونه تنوعات قومی، مذهبی و زبانی چشمگیر بوده و هرکدام از نواحی حامل ارزشها و هنجارهای خاص خود (مردمانی با آداب و رسوم و گویش کمی متفاوت) هستند و در بعضی از مواقع الگوهای رفتاری و سبک زندگی ویژه ای برای خود داشته و دارند. به نظر می رسد که در این شهر به لحاظ وضعیت و موقعیت در حال توسعه ای آن (گسترش شهرنشینی، تغییرات فراوان اجتماعی و اقتصادی، ایجاد فرصتهای جدید اشتغال زایی، افزایش تعامل با افرادی خارج از محدوده های خویشاوندی) و دو منطقه ای بودن آن میزان سرمایه اجتماعی بین شهروندان دستخوش تغییراتی شده باشد. در پاسخ به سوالات تحقیق، یافته ها نشان می دهد میانگین متغیرهای دینداری و سرمایه اجتماعی در شهر آران و بیدگل بالاتر از حد متوسط می باشد. نتایج نشان دادند که بین هویت دینی و سرمایه اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. این یافته تحقیق با نتایج تحقیق کتابی و همکاران (۱۳۸۳)، ربانی و طاهری (۱۳۸۷)، گنجی (۱۳۸۷)، احمدی و همکاران (۱۳۹۳) جانشین و جانگ (۲۰۰۴)، کینگ و جیمزلیم و پاتنام (۲۰۱۰) که نشان دادند بین هویت دینی و سرمایه اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد، انطباق دارد و آنها را تأیید می کند. نتایج تحقیق ما درباره رابطه معنادار و مثبت بین سرمایه اجتماعی خانواده و هویت دینی فرزندان در راستای نظر جامعه‌شناسان و روان‌شناسان اجتماعی است که معتقدند هویت اجتماعی افراد در روابط و تعاملات متقابل با دیگران شکل می‌گیرد. نظریات مکتب کنش متقابل (مید و کولی) و همچنین نظر کوهن نشان می‌دهد که هویت در تعاملات و ارتباطات اجتماعی ظهور می‌یابد (توسلی، ۱۳۸۱: ۳۰۶؛ جنکینز، ۱۳۸۱: ۱۶۲). همچنین جنکینز بیان می‌دارد که تعریف و تصور افراد از خودشان و از گروه‌هایی که در آن‌ها عضو هستند در جریان تعامل و ارتباط با دیگران شکل می‌گیرد (جنکینز، ۱۳۸۱: ۹۸). درواقع سنگ بنای «ما» یا «اجتماع»، تعامل می‌باشد (چلبی، ۱۳۷۵: ۱۷). همچنین تأییدکننده نظر کلمن است که اصلی‌ترین تعریفش از سرمایه اجتماعی خانواده برحسب اهمیت آن برای رشد شناختی و اجتماعی فرزندان در دوران جامعه‌پذیری است (کلمن، ۱۹۹۰: ۳۳۴). چراکه در بستر این تعاملات اجتماعی است که جامعه‌پذیری صورت گرفته و طی آن فرد می‌آموزد که عضو چه «گروه» (هایی) یا «ما» (هایی) و همزمان به‌عنوان عضو آن‌ها (ها) مورد خطاب قرار می‌گیرد (چلبی، ۱۳۷۵: ۱۰۲). همچنین، از آنجایی که نتایج این تحقیق نشان داد هرچه هویتی دینی افراد افزایش یابد، سرمایه اجتماعی نیز افزایش می‌یابد، با رویکردهای نظری مطرح شده در چارچوب نظری تحقیق نیز همخوانی دارد؛ به طوری که ایوانز (۱۳۷۹) بر نقش فعالیت‌های دینی در بهبود کنشهای متقابل افراد در پیوند و اعتماد آنها به یکدیگر تأکید می‌کند و معتقد است که رفتار دینی با سایر مؤمنان، دوستان و اعضای خانواده می‌تواند گامی در جهت ایجاد سرمایه اجتماعی تلقی می‌شود. بنا به نظر لوین و البسون (۱۹۹۸) افرادی که به طور منظم و بیشتر در عبادات دینی شرکت می‌کنند، دارای شبکه‌های اجتماعی و روابط وسیع‌تری هستند؛ بنابراین از تبادلات کالا، خدمات و اطلاعات فراوان‌تر و متنوع‌تری برخوردار می‌شوند. همچنین، کاندلند (۲۰۰۰)، معتقد است اعتقادات دینی از طریق ایجاد شبکه‌های اجتماعی و خانوادگی، ارتباط با سایر هموعان، وظیفه‌شناسی، احترام نسبت به دیگران، صداقت و اعمال هنجارهای همبستگی می‌تواند مبنای سرمایه اجتماعی قلمداد گردد. در حقیقت، بیشتر آموزه‌های دینی بر مبنای احترام به حقوق دیگران، همیاری با افراد جامعه، معاشرت‌های سالم با همکیشان، ایجاد اعتماد در دیگران و دیگر ارزش‌های اخلاقی نیک و مثبتی است که اگر دینداران بدین شکل عمل کنند پیامد آن بالارفتن سرمایه اجتماعی در جامعه به خصوص نسل دانش‌پذیر یعنی دانش‌آموزان و نوجوانان است.

دین اسلام و به ویژه مذهب تشیع، به دلیل ماهیت جمعی فراوانی که دارد می‌تواند نقش بسیار مهمی در افزایش سرمایه اجتماعی ایفا نماید. انواع مراسم و مناسک مذهبی که در ماه‌های مختلف سال و به مناسبت‌های مهم برگزار می‌گردد یکی از مزایایی است که استفاده مطلوب از این پتانسیل می‌تواند سطح سرمایه اجتماعی را به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش دهد. البته نمی‌توان گفت که در جامعه ایران از این پتانسیل به نحو بسیار مطلوبی بهره گرفته می‌شود. بلکه هنوز به میزان زیادی نیازمند استفاده از این پتانسیل برای رشد و حفظ سرمایه اجتماعی هستیم. به عنوان مثال، نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که سطح اعتماد اجتماعی (به عنوان یکی از مؤلفه‌های سرمایه‌های اجتماعی) در جامعه با وضعیت مطلوب فاصله فراوانی دارد (بیات، ۱۳۷۳؛ امیرکافی، ۱۳۷۵؛ رفیع پور، ۱۳۷۸؛

دقت‌رطح های ملی، ۱۳۸۱؛ آزادارمکی و کمالی، ۱۳۸۳؛ افشانی و دیگران، ۱۳۸۸). در پژوهش شریفی و کاکاوندی (۱۳۸۹) نیز همخوان با یافته‌های ما، رابطه مثبت و معنادار بین سرمایه اجتماعی خانواده و هویت فرزندان مشاهده شده است. نتایج مطالعه حاضر به همراه تحقیقات قبلی اشاره بر این دارد که دین باوری و تعهد دینی می تواند در انسجام بخشی بهره گیری مؤثرتر از ظرفیت های موجود دین و مذهب به عنوان یک گنجینه مهم سرمایه اجتماعی موضوع مهمی است که سیاست گذاری مبتنی بر پژوهش های علمی و کاربردی روزآمد راطلب می کند. به نظر می رسد دینداری می تواند شبکه اعتمادی در بین افراد ایجاد کند که روابط درون گروهی و برون گروهی را منسجم کند و کارکردی مانند سرمایه اجتماعی داشته باشد. به نظر می رسد افرادی که خود را درگیر بعد مناسکی می کنند از تعاملات و سرمایه اجتماعی بیشتری برخوردار باشند. این امر به فرد کمک می کند تا احساس انسجام اجتماعی خود را با حضور در مناسک جمعی بیشتر نموده و از احساس ناامنی خود بکاهد. همچنین افرادی که دیندارترند با دیگران بیشتر در تعامل و ارتباط بوده و این خود باعث بهبود اعتماد و مشارکت گروهی و در نتیجه افزایش سطح سرمایه اجتماعی در جامعه خواهد شد.

منابع

- آخوندی، محمدباقر (۱۳۸۷)، هویت ملی مذهبی جوانان، قم: مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم (موسسه بوستان کتاب).
- پاتنام، روبرت (۱۳۸۴) دمکراسی و سنت‌های مدنی، ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور
- جهانگیری، جهانگیر و مهدی معینی (۱۳۸۹) بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و هویت ملی؛ نمونه مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه شیراز، دو فصلنامه علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی (سال هفتم، شماره ۲ پاییز و زمستان سال ۱۳۸۹) صص ۳۷-۷۴.
- چیت‌ساز قمی، محمدجواد (۱۳۸۳)، «هویت دینی جوانان در ایران»، کتاب هویت در ایران: رویکرد سیاسی، فرهنگی و ادبی هویت و بحران، تهران: نشر پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی
- سفیری، خدیجه، کمالی، افسانه و نرجس خاتون مصلح (۱۳۹۳) بررسی رابطه سرمایه اجتماعی خانواده و مشارکت دینی با هویت دینی نوجوانان، مجله جامعه‌شناسی ایران، مقاله ۶، دوره ۱۵، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۳، ۱۶۲-۱۹۸.
- شریفی، اسماعیل و اکرم کاکاوندی (۱۳۸۹)، «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی خانواده با هویت جوانان»، فصلنامه تخصصی پژوهش جوانان فرهنگ و جامعه، شماره چهارم: ۵۰-۲۵.
- فوکویاما، فرانسیس. ۱۳۸۵. پایان نظم، سرمایه اجتماعی و حفظ آن. ترجمه غلام‌عباس توسلی، تهران: حکایت قلم نوین.
- کلمن، جیمز. ۱۳۷۷. بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
- نوابخش مهرداد و پوریوسفی حمید (۱۳۸۵)، «نقش دین و باورهای مذهبی بر سلامت روان»، پژوهش دینی، زمستان ۱۳۸۵، شماره ۱۴، از صفحه ۹۴-۷۱
- کوزر، لیوئیس (۱۳۶۹)، زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی. ترجمه محسن ثلاثی. تهران

منابع لاتین:

- Coleman, J (۱۹۸۸), "social capital in creation of human capital", American Journal Of Sociology, ۹۴: ۹۵-۱۲۰.
- Crus, Jose uiguel (۲۰۱۱). "social capital in the American: participation in Religious Group". Americas Barometer in sights. No.: ۱۵
- Fukuyama . F. (1999) : " Trust : the social virtues and the creation prosperity ". Newyork : free press . chapter: 9 . p: 36 .
- Layton, Emily; DavidC, Dollahite; sam A, Hardy, (۲۰۱۱), "Anchors of religious commitment in adolescents", journal of adolescent research, ۲۶(۳): ۳۸۱-۴۱۳
- Offe, Claus and Fuchs, Susanne (2002) A Decline of Social Capital? The German Case, in Robert Putnam (ed.) Democracies in Flux, pp. 189-243. Oxford: Oxford University Press.
- Pearce, Lisa D. and Axinn, William. (1998). The Impact of Family Religious Life on the Quality of Mother-Child Relations. American Sociological Review, Vol. 63, pp.810-828.
- Putnam, R. And K.A. Goss (2002) "Introduction" In Democracies In Flux: The Evaluation Of Social Capital In Contemporary Socially, R. Putnam (Ed.) Oxford University Presses.
- Vonnegut, Kurt., Updike, John and Wakefield, Dan. (1996). Religion and Social Capital. The Polis Center, <http://www.polis.iupui.edu/RUC/Newsletters/Religion/vol2no2.htm>.

- Worms, Jean-Pierre. (2004). Old and New Civic and Social Ties in France. In , in Robert Putnam (Ed.) Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society. Oxford, UK: Oxford University Press.

Study of the Relationship between Social Capital and Students' Religious Identity (Case Study of Aran and Bidgol Secondary School). Majid Nazemi& Shohreh Ansari.

Abstract:

Purpose: The research studies the relationship between social capital and religious identity of students. The main question of the research is how social capital affects students' religious identity.

Method: The research method is descriptive and the statistical population is high school students in Aran and Bidgol. The sample size was 384 people. SPSS software, parametric and nonparametric tests and multivariate regression analysis were used for Data Analysis.

Results: The results showed a significant relationship between social capital and religious beliefs. Significant relationships were observed between social capital and the sense of religious identity and religious rituals. According to the regression analysis, the correlation coefficient of the regression coefficient was 366, the consequential dimension with the regression coefficient was 210, the emotional dimension with the regression coefficient was 283.0, the consequential dimension with the regression coefficient of 483.0 had the most impact on the social capital of the students. The degree of change in the levels of social capital is explained. Religious commitment to cohesion and utilization of existing capacities as a treasure of social capital is the subject of research-based policy-making. Religious people have more interaction and this improves the trust and participation of the group and increases the level of social capital in society

Keywords: Social Capital, Religious Identity, School, Students, Aran and Bidgol